

Людмила Воробйова

кандидатка економічних наук, доцентка, завідувачка сектору відділу соціокультурних комунікацій Наукової бібліотеки імені М. В. Довнар-Запольського Київського національного університету імені Вадима Гетьмана (Київ)

СОЛОВКИ І САНДАРМОХ: МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ, ЩО ЄДНАЮТЬ УКРАЇНЦІВ

Вперше я особисто познайомилась із багатьма представниками дисидентського руху 2 серпня 2003 р., коли у складі делегації від України відвідала Соловки. У тому році виповнилося 80 років із часу створення Соловецьких таборів (Соловецкие лагеря особого назначения – СЛОН).

Через Соловки, за досить приблизними даними, пройшло 200 тисяч в'язнів. Більшість з них були розстріляні, померли від хвороб, знущань та голоду. Усе це починалося в Карелії, якій колись належали Соловецькі острови, 1 липня 1997 року Санкт-Петербурзький та Карельський Меморіали знайшли «обычное место расстрелов» в'язнів Соловецького табору. 1937 р. скромний, напівграмотний капітан Матвеев у мальовничому урочищі Сандармох власноруч розстріляв 1111 чоловік. «Працював» упродовж п'яти днів – 27 жовтня та 1-4 листопада.

Починаючи з 1998 р. сюди приїздять нащадки загиблих – представники різних національностей. У 2003 р. прибула велика група українців, очолювана великим ентузіастом та ініціатором подібних подорожей, колишнім політв'язнем Василем Овсієнком. Нас – 45 чоловік, комфортабельний автобус наданий фракцією «Наша Україна». Із нами – отець Володимир, протоієрей Покровської церкви на Подолі, котрий провів службу Божу і благословив нас у дорогу.

У складі делегації – нащадки розстріляних у Сандармосі: В. П. Бовсунівська, С. В. Волков, Я. П. Деревинський, журналіст Ігор Козловський; представники від «Нашої України» та київського Меморіалу імені В. Стуса; колишні дисиденти та політв'язні Микола Матусевич, Євген Обертас, Надія Світлична, котра спеціально приїхала із США; представники творчої інтелігенції, серед яких – письменник Леонід Череватенко, художник Микола Стратілат, режисер Михайло Ткачук; студенти-журналісти, кобзар Тарас Компаніченко.

Розуміємо, що поїздка буде нелегкою, хоч автобус і комфортабельний. Як зауважив отець Володимир, «це не для вразливих». Четвертого серпня ми вже у Петрозаводську – столиці Карелії. Українське товариство «Калина»

гостинно прийняло нашу делегацію, організувало ночівлю в готелі. До складу нашої делегації приєдналася письменниця Антоніна Листопад. Відбулася дружня зустріч, під час якої ми співали українських пісень, читали вірші, також подарували книжки для української бібліотеки.

Наступного дня в урочищі Сандармох відбувся мітинг, на який приїхали делегації з Москви та Петербургу. Приємно було за нашу делегацію, яка вийшла на мітинг із прапорами, рушниками, калиною та українським хлібом. Тут, у сосновому лісі, у 150-ти ямах лежать люди, могили яких уже неможливо означити. Стоять тут і три загальні хрести: український, російський та польський. Отець Володимир відправив панахиду, біля хреста висипали землю, привезену з України. Зазвучала бандура Тараса Компаніченка. Зробили перший внесок на побудову української каплиці. Зараз на цьому місці стоїть козацький хрест.

Наступного дня ми прибуваємо на Соловки. Соловецький монастир здавна служив місцем ув'язнення. Одним із знаменитих в'язнів був останній кошовий отаман Запорізької Січі Петро Калнишевський.

Українська делегація взяла участь у конференції, яку організував місцевий музей. Делегацію з України прийняли гостинно, усе показали, провели екскурсію. Але, хоча це все ще було за 19 років до повномасштабного вторгнення росії в Україну, були моменти, коли було соромно за тих росіян, котрі теж приїхали пом'янути загиблих. Вони просто не могли переносити наш синьо-жовтий прапор, із яким ми вийшли на мітинг. Рушники, калина, український хліб декого відверто дратували, і вони це роздратування навіть не приховували. Наша делегація залишилася одна, щоб відправити панахиду біля Соловецького каменя. Московська та Петербурзька групи нас залишили.

7 серпня ми відвідуємо гору Секірну. У Вознесенській церкві на цій горі знаходився знаменитий карцер, якого боялися всі. Потрапити туди – означало смерть. Там нині теж стоїть хрест, на якого група з України пов'язала рушник і поставила іконку Божої Матері.

9 серпня на світанку ми залишаємо Соловки від берега бухти Благополуччя на маленькому катері. Непривітно зустрів нас цей берег, непривітно і проводить нас. На морі шторм. Але у Кемі на нас чекає наш рідний, український автобус, який повезе нас в Україну, в Київ, на Поділ, до церкви Покрови Божої Матері. Не знаю, чи захочеться поїхати на Соловки ще раз. Але один раз там треба побувати, тому що душі загиблих там українців чекають нашого поминання.

В цій експедиції я познайомилася з Василем Овсієнком.

8 квітня минулого року виповнилося 75 років від дня народження Василя Овсієнка – українського громадського діяча, члена Української

Гельсінської Групи, політв'язня радянських концтаборів, філософа, публіциста, історика дисидентського руху. На жаль він рік тому пішов у засвіти.

Василь Васильович був дуже доброю, щирою і скромною людиною і невідмовною. Його запрошували проводити лекції, зустрічі, розповідати про своїх товаришів.

Неодноразово він виступав і перед студентами нашого університету, а також брав участь у заходах, які проводив відділ соціокультурних комунікацій бібліотеки.

А як він чудово читав напам'ять Стуса! Василь Стус писав вірші в ув'язненні, а Овсієнко завчав їх там напам'ять, хоча з роками йому все тяжче це вдавалося.

Василь був літописцем українського національного дисидентського руху. Багато які матеріали втілено в спогадах, збірках документів, листах.

Серед них чільне місце займає його 2-томник «Світло людей», з яким можна ознайомитись в нашій бібліотеці.

Я дуже вдячна Богові і долі, що була знайома з сім'єю Руденків. Це знайомство відбулося в 2000-му році. У вересні 2000-го року в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана була утворена нова і єдина на той час в Україні кафедра історії економіки та економічної думки, куди я прийшла працювати. Дякуючи д.е.н., професорці цієї кафедри Корнійчук Людмилі Яківні, я стала членом Наукового товариства імені Сергія Подолинського, яке було створене за ініціативою Миколи Руденка. На одному із засідань цього товариства я і познайомилась з сім'єю Руденків – Миколою Даниловичем та Раїсою Панасівною.

Микола Данилович – письменник, правозахисник, економіст, один із ініціаторів утворення Гельсінської групи, філософ і взагалі – дуже розумна, ерудована людина. Раїса Панасівна, за словами Миколи Даниловича – «незмінний секретар»: спочатку друкувала «самвидав» (заборонені твори Руденка), потім була секретарем Гельсінської групи, журналістом на радіо «Свобода» в США, а пізніше (до самої смерті) – секретарем Наукового товариства імені Сергія Подолинського.

Коли я прийшла працювати на кафедру, то ще не мала вченого ступеня. І от на одному із засідань Наукового товариства імені Сергія Подолинського голова Наукового товариства, д.е.н., професор Шевчук В. О. запропонував мені взяти тему «Українська школа фізичної економії». Я з задоволенням погодилась. На той час я вже була знайома з працями Сергія Подолинського, Володимира Вернадського, Миколи Руденка, які є представниками цієї школи.

Коли Микола Данилович довідався про мій вчинок, він зателефонував мені і сказав: «Ви дуже мужня жінка, тому що взяли за неопробовану тему». І надіслав мені квіти. А потім запитав: «А коли ж відбудеться ваш захист?». Я сказала: «Мабуть, років через 2». Він ствердно відповів: «Я не доживу». Так, на жаль, і сталося. Дисертацію я захистила у 2006 р., а Микола Данилович відійшов у засвіти у 2004. Вважаю, що цією темою я почала займатися з благословіння Миколи Руденка.

І хоча від захисту дисертації пройшло вже 19 років, на мій погляд, тема і зараз ще залишається неопробованою, але цікавою і перспективною. Я з задоволенням займаюся тематикою, пов'язаною з фізичною економією, маю більше 70 наукових праць. І вважаю, що ідеї Миколи Руденка як економіста для України, яка має 40 % світового чорнозему, є дуже актуальними.

Воробйова Людмила. Дисидентський рух в Україні кінця 60-х – початку 70-х років. У тезах мова йде про яскраві постаті в історії України (Микола Руденко, Раїса Руденко, Василь Овсієнко та інші) та їх внесок в боротьбу за незалежність України.
Ключові слова: дисидентський рух, фізична економія, утвердження української ідентичності і державності.

Vorobyova Lyudmila. The dissident movement in Ukraine in the late 60s and early 70s. The thesis focuses on prominent figures in the history of Ukraine (Mykola Rudenko, Raisa Rudenko, Vasyl Ovsiyenko, and others) and their contribution to the struggle for Ukraine's independence.
Keywords: dissident movement, physical economy, affirmation of Ukrainian identity and statehood.